

Herczegh Viktória

(PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok
és Politikatudományi Doktori Iskola)

Az orosz–ukrán konfliktus nemzetközi jogi vonatkozásai¹

ÖSSZEFOGLALÓ

Az Oroszország és Ukrajna között folyamatban lévő, elhúzódó konfliktus, amelyet orosz–ukrán háborúnak vagy krími háborúnak is neveznek, a 21. század egyik legösszetettebb konfliktushelyzete. Annak ellenére, hogy maga az ellentét két nemzet között kezdődött és zajlik, a közvetlen földrajzi térség államaira, valamint az egész világrendre gyakorolt jelenlegi hatásai és hosszú távú következményei sokat vitatott és aggasztó küzdelemmé teszik. Munkám célja a helyzet nemzetközi jogi szempontból történő vizsgálata, különös tekintettel a Krím-félsziget annektálására.

Oroszország, mint a vezető nagyhatalmak egyike, a többi világszinten befolyásos államhoz hasonlóan nem minden esetben igazodik maradéktalanul a nemzetközi jog szabályrendszeréhez. Amennyiben itt is ez történik, milyen mértékben van jelen a jellemzően nagyhatalmi engedetlenség a vitás helyzetben? A nemzetközi jog bármely elve szerint elfogadható lehet-e az, ahogyan Oroszország megnyilvánult Ukrajna irányában? Jogos-e a nyugat által megfogalmazott elmarasztalás, miszerint az oroszok teljességgel jogszerűtlenül jártak el a Krím-félsziget kapcsán? S az ukrán nemzet hol áll a konfliktusban? Írásomban elsősorban ezekre a kérdésekre kísérek meg választ találni.

Viktória Herczegh

(PhD student, Corvinus University of Budapest,
Doctoral School of International Relations and Political Science)

International law aspects of the Russian-Ukrainian conflict

ABSTRACT

The ongoing protracted conflict between Russia and Ukraine, also known as the Russo-Ukrainian War or the Crimean War, is one of the most complex conflict situations of the 21st century. Despite the fact that the conflict itself began and continues between the two nations,

¹ Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

its current effects and long-term consequences for the states of the immediate geographical area and for the world order as a whole make it a much-debated and worrying struggle.

The aim of my work is to examine the situation from the point of view of international law, in particular the annexation of Crimea. Russia, as one of the global leading powers, like all other world-influential states, does not always comply fully with the rules of international law. Of course, this was the exact case in the Crimean War. In my work I thoroughly explain the ways and extent to which Russia broke the rules and regulations of international law (and delve into the nature of those breached rules), present the Western and Ukrainian attitude towards this specific great power behavior and discover the possible future implications of the conflict.

BEVEZETÉS²

Oroszország és Ukrajna kapcsolata a kezdetektől fogva kivételesen bonyolultnak minősíthető. Ennek legfőbb oka az, hogy a két állam a Szovjetunió fennállása alatt hivatalosan is összetartozott, s annak felbomlása után sem tűnt el a két ország közti geopolitikai, kulturális, nyelvi és vallási kapocs.

A Szovjetunió szétesésével Oroszország és Ukrajna egyaránt szuverenitást nyert, ez azonban teljesen eltérő módon hatott a két állam berendezkedésére: ami Ukrajna számára a rég áhított szabadságot jelentette, az Oroszország számára komoly veszteségnek minősült, egyfajta megalázó visszaesésnek a korábbi megkérdőjelezhetetlenül szilárd hatalmi státuszából. Természetesen valamennyi exszovjet állam „szabadulása” veszteséget jelentett Oroszország számára, azonban több oknál fogva is Ukrajna elszakadása tekinthető a legsúlyosabb csapásnak. Miért? A válasz egyszerű, ugyanakkor sokrétű: Ukrajna már az egykori Szovjetunióknak is létfontosságú eleme volt a második legnépesebb tagállamként, amelyre a mezőgazdaság (kivételesen gazdag termőföldek), az ásványkincs-kitermelés (földgáz, petróleum, szén, mangán), valamint a hadi- és védelmi ipar szempontjából is nagyban támaszkodott az államszövetség. A pénzügyi támogatás mértéke sem elhanyagolandó: az Ukrajnából származó, az ország nemzeti jövedelmének egyötödét kitevő, központilag irányított vagyonátadás segítette fedezni a dinamikus gazdasági fejlődést a Szovjetunió más részein, elsősorban Oroszországban és Kazahsztánban (Kappeler, 112–123.).

Mindemellett a már említett közös múlt és tagadhatatlan kulturális, vallási, nyelvi összefonódás sem tette könnyebbé Oroszország számára Ukrajna elszakadását. A Szovjetunió felbomlását követő időszakban elsősorban az orosz társadalmi eliten egyfajta „nagyhatalmi nosztalgia” lett úrrá, amely a világhatalmi státusz iránti vágyakozást vegyítette a jelenbeli instabilitás és jövőt illető bizonytalanság érzetével. Ennek következtében az új Orosz Föderáció elsődleges céljává az vált, hogy az egykori cári birodalom tagállamait, köztük természetesen Ukrajnát hegemonia alatt tudja tartani, ezzel valamelyest visszahozva a térség feletti egykori abszolút hatalmát. Nem ritka, hogy ez az asszertív, jellemzően nagyhatalmi viselkedésforma komoly, olykor fegyveres ellentétet vezet, épp ahogyan a Krím-félsziget esetében is történt (Pomeranz, 45–55).

² A tanulmány leadási dátuma: 2021. december 1.

A KRÍM-FÉLSZIGET FONTOSSÁGA

Ukrajna jelentősége egyértelmű, de miért éppen a Krím-félsziget az a terület, amely az orosz–ukrán krízis középpontjában áll? A Fekete-tenger északi partján elhelyezkedő félsziget történelme során számos népcsoport uralma alatt állt: görögök, rómaiak, gót törzsek, tatárok; a Kijevi Rusz és a Bizánci Birodalom számára is stratégiai kulcsfontosságú területnek számított. A 15. század közepétől a félsziget Krími Kánság néven létezett, az Ottomán Birodalom protektorátusaként. Jelenlegi nevének első, kezdetleges verzióját is ebben az időszakban kapta meg – a tatárok által használt „Qırım” jelentése erődítmény, mely a félsziget kivételes földrajzi elhelyezkedésére utal (Katchanovski et al., 8–9.).

A Krím-félsziget mozgalmas történelmét szemlélve felmerül a kérdés: hogyan alakult a későbbi évszázadok során a terület nemzetiségi összetétele? Az Orosz Birodalom 1897-es népszámlálása idején a krími tatárok tették ki a félsziget lakosságának 35%-át, ám már akkoriban is jelentős volt az orosz (33%) és az ukrán (11%) populáció.

Az Orosz Birodalom széthullása pár rövid esztendőnyi függetlenséget hozott a Krím-félsziget számára, rövidesen azonban Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság néven a Szovjetunió része lett. 1945-ben Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság adminisztratív zónaként saját területéhez kapcsolta a félszigetet. A II. világháború a Krím-félszigetre is traumatikusan hatott: Szevasztopol kikötővárosát csaknem földig rombolták a bombázások során. Amikor a Vörös Hadsereg 1944-ben visszafoglalta a Krímet, annak teljes tatár lakosságát – mintegy 200 ezer embert – erőszakkal deportáltak Közép-Ázsiába és Szibériába a németekkel való együttműködésük büntetése képpen. A tatárok (s velük együtt a görög és örmény népesség) eltűnésével a Krím-félsziget túlnyomóan oroszok és ukránok által lakott területté vált. Nem sokkal ezután váratlan és meglepő dolog történt: Nyikita Hruscsov, a Szovjetunió újonnan megválasztott kormányfője Ukrajnának „ajándékozta” a Krím-félszigetet (Magocsi, 87–91.).

Mi lehetett az oka Oroszország e furcsa döntésének egy stratégiaileg létfontosságú területtel kapcsolatban? Moszkva részéről az az állítás érkezett, miszerint a Krím-félsziget ténylegesen ajándék volt Ukrajna számára, kárpótlás a II. világháború során sokat szenvedett ukrán nép számára – egy önzetlen, viszonzást egyáltalán nem váró gesztus. Mindazonáltal ez csaknem elképzelhetetlen volna nemcsak Oroszország, de bármelyik nagyhatalom részéről.

Sokkal valószínűbb magyarázat az, hogy bár a félszigetnek ekkoriban is volt gazdasági és infrastrukturális kötődése Ukrajnához, azonban sokkal szorosabban és régebbi idők óta kapcsolódott Oroszországhoz, többek között hadi szempontból: a cári időktől kezdődően rendkívül fontos katonai bázisok léteztek a Krím-félszigeten. Ennek tudatában Oroszország számára a Krím elajándékozása pusztán szimbolikusnak tűnhetett, hiszen egyrészt a sokrétű kötődés, másrészt a Szovjetunió egybefüggő mivolta miatt úgy látszott, hogy nem válik meg ténylegesen az értékes félszigettől.

AZ OROSZ–UKRÁN KONFLIKTUSHOZ VEZETŐ ÚT

A Szovjetunió 1991-es széthullásával minden megváltozott. A Krím-félszigeten már azelőtt felütötte a fejét a szeparatizmus: 1991 januárjában a félsziget lakosságának 93%-a támogatta a Szovjetunió belüli szuverenitás elnyerésének igényét Krími Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság néven (mely név alatt már nagyon rövid ideig létezett a félsziget). Ukrajna függetlenségét illetően valamelyest másképp vélekedtek a Krím lakosai: a krími szavazók mindössze 55%-a támogatta az elszakadást Oroszországtól – többség, de figyelemreméltóan alacsony. Természetesen a többi volt szovjet államhoz hasonlóan Ukrajna is függetlenedett, ezzel egyidőben azonban az oroszbarát mozgalom is látványosan erőre kapott az újonnan felszabadult országban. A *Russki Mir* (Orosz Világ) népszerűsítésének nyilvánosságra hozott célja egy közösség biztosítása volt az orosz nyelven beszélő, orosz kultúrával és hagyományokkal azonosuló emberek számára (Morrison, 108–114.). Ez egyrészt nagyszerű kezdeményezés lehetett azt tekintve, hogy az Ukrajnában élő oroszok aránya kiemelkedően magas volt, másrészt viszont a mozgalom közrejátszott a már így is etnikailag és kulturálisan megosztott ukrainai népesség további széthúzásában (Polupan, 75–88.).

1992-ben a Krím-félsziget Krími Köztársaság néven valóban függetlenné vált. Ugyanazon év májusában megszületett az első krími alkotmány, amelynek egyik kiegészítése (9. cikkely) kimondta, hogy a Krím-félsziget Ukrajnához tartozik – nemzetközi jogi szempontból ez a mai napig nehezen egyeztethető össze a közvetlenül ezt megelőzően kikiáltott függetlenséggel. Rövid vitarendezést követően a Krím hivatalosan is Ukrajna része maradt, ám lényegesen kiterjesztett autonómiát kapott – saját alkotmányt, törvényhozást és egy ideig saját elnököt is (AR Krym: Liudy, problemy, perspektyvy', 6–10.).

A következő időszakot kisebb-nagyobb összeütközések jellemezték az orosz- és ukrán-párti csoportok között. A viták tárgyai közt megemlítendő elsősorban Szevasztopol, illetve az egykori szovjet Fekete-tengeri Flotta státusza (utóbbi az 1992-es Jaltai Egyezmény alapján egyenlően lett elosztva Oroszország és Ukrajna közt), továbbá az újonnan visszatelepült krími tatárok képviseltsége a Krími Parlament tanácsában.

1997-ben Ukrajna és Oroszország kétoldalú barátsági, együttműködési és partnerségi szerződést írt alá, amely hivatalosan lehetővé tette Oroszország számára, hogy Fekete-tengeri Flottáját Szevasztopolban tartsa. A szerződéssel Oroszország elismerte Ukrajna határait és területi egységét, valamint elfogadta Ukrajna szuverenitását a Krím és Szevasztopol felett. Ezeket túl Oroszország megkapta a Fekete-tengeri Flotta 80%-át és a szevasztopoli katonai létesítmények használatának jogait egy 20 éves bérleti szerződés keretében. A szerződést követően látszólag enyhült a feszültség a két ország között, azonban közel sem sikerült minden sürgető problémát megoldani – a Krím, tekintettel bonyolult történelmére, valamint kivételes helyzetére, a konfliktusok forró pontja maradt (Sasse, 98–117.).

A KRÍZIS ÉS A KRÍM ANNEKTÁLÁSA

A 21. század elején a Krím túlnyomórészt orosz lakossága továbbra is határozottan támogatta Viktor Janukovicsot és az ő oroszbarát Régiók Pártját, miközben Ukrajna politikáját megrázta az úgynevezett Narancsos Forradalom, a szembenálló elnökjelölt, a Mi Ukrajnánk párt által indított Viktor Juscsenko oldalán tartott tüntetéssorozat. Amikor 2010-ben a Vlagyimir Putyin által támogatott Janukovics elnök lett, 2014-ig meghosszabbította Oroszország számára a szevasztopoli kikötő bérleti szerződését. A megállapodás lehetővé tette az oroszoknak, hogy mintegy 25 ezer katonát helyezzen el Szevasztopolban, továbbá fenn tarthatott néhány légbázist a Krímben.

Az Euromaidan nevű tiltakozó mozgalom 2013. november végén indult Kijevben. Ez azt követően történt, hogy Viktor Janukovics elnök nem írta alá az Ukrajna és az Európai Unió szövetségéről szóló megállapodást. 2014 februárjában Janukovicsnak el kellett menekülnie Kijevből, miután a megállapodás elutasítása és egyéb önkényes intézkedései következtében kormánya megbukott. Azonosítatlan, álarcos fegyveresek (oroszmivoltukat később az orosz vezető réteg elismerte) néhány napon belül elfoglalták a krími parlament épületét és más fontos helyeket, ezzel gyakorlatilag nemzetközivé téve az ukrainai válságot. A parlament zárt ülésén összegyűlt oroszbarát törvényhozók Szergej Akszjonovot, az Orosz Egységpárt vezetőjét választották meg miniszterelnöknek (Faundes, 38–42.).

Az ügyben 2014. március 16-án népszavazást tartottak a Krím-félszigeten. A krími tatár vezetők a szavazás bojkottjára szólítottak fel, mivel azt előre elhatározottnak minősítették, és az újságíróknak megtiltották a szavazatok számlálásának megfigyelését. Az eredmény elsöprő, 97%-os arányban az Oroszországhoz való csatlakozás mellett szólt, bár számos szabálytalanságot is jelentettek. A népszavazás eredményét Kijev nem ismerte el, és az Egyesült Államok, valamint az Európai Unió azonnal szankciók bevezetését kezdeményezte a magas rangú orosz tisztviselők és a krími kormány tagjait tartalmazó listán szereplőkkel szemben.

Március 18-án Putyin aláírta a Krímnek az Orosz Föderációhoz való csatlakozásáról szóló elnöki rendeletet, amelyet napokkal azután formáltak meg, hogy az orosz parlament mindkét háza ratifikálta a szerződést. Csak néhány ország ismerte el az orosz annektálás legitimitását, és az Egyesült Nemzetek Szervezete többször is megerősítette, hogy a Krím továbbra is Ukrajna szerves része. Bár az ukrán kormány továbbra is azt hangoztatta, hogy a Krím ukrán terület, mégis megkezdte a több ezer ukrán katona evakuálását a félszigetről. Az orosz csapatok elfoglalták az ukrán flotta nagy részét, miközben az a kikötőben volt, és az ukrán haditengerészet főhadiszállását Szevasztopolból Odesszába helyezték át. Bár a hajók egy része később visszakerült Ukrajnába, másokat, köztük az ukrán haditengerészet egyetlen tengeralattjáróját beépítették az orosz Fekete-tengeri Flottába. 2014 májusában az Orosz Elnöki Civil Társadalmi és Emberi Jogi Tanács jelentésében szereplő becslés szerint a krími függetlenségi népszavazáson a tényleges részvétel akár 30%-ot is elérhetett, és a szavazók 50-60%-a választotta az Oroszországgal való egyesülést. A nemzetközi jog álláspontja szerint Oroszország „megszálló hatalom” a Krím-félszigeten, és semmilyen jogi követelése nem volt a területre (Toal, 30–37.).

NEMZETKÖZI JOG – A KRÍM A SZOVJETUNIÓ ALATT

Ahogy azt korábban említettem, a nemzetközi jog szempontjából a Krím elszakadása vagy annektálása Oroszország részéről jogellenes cselekménynek minősült. Továbbra is gyakran vitatott kérdés azonban, hogy az önrendelkezési jog vagy a jogorvoslati jellegű kiválás esetleges fennállása szolgálhat-e érvényes jogalapként a Krím-félsziget elválasztásához.

A Szovjetunió felbomlása előtt Ukrajna állam volt, és a Krím a terület szerves részét képezte. Még 1991 előtt, a Szovjetunió fennállásának idején, a nemzetközi jog szempontjából tiszteletben kellett volna tartani a Krímnek Ukrajna területéhez való tartozását. Itt nem szabad elfelejteni, hogy a Szovjetunió jogi természeténél fogva a nemzetközi jog alanya volt – szövetségi államot hozott létre, amelyet a szovjet jogirodalom „puha szövetségként” emleget. Ez azt jelentette, hogy nemcsak a Szovjetunió volt szuverén állam és ezáltal a nemzetközi jog alanya, hanem tagköztársaságai is ugyanolyan jogi természettel rendelkeztek: szuverén államok, amelyeknek joga volt szabadon kilépni a Szovjetunióból, ahogyan azt a Szovjetunió 1977-es alkotmányának 72. cikkelye kimondta.

Ami a Krím Ukrajnának átadását illeti, a korábban ismertetett mítoszokkal ellentétben az az akkori szovjet alkotmányos törvényeknek megfelelően történt. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége figyelembe vette a gazdasági, kulturális és földrajzi tényezőket, valamint az Orosz Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság hivatalos álláspontját, majd rendeletet fogadott el a Krím átadásáról. Oroszország azon érve, miszerint az Orosz Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság nem adta beleegyezését a Krím átadásához, valójában hamis, tekintve, hogy a köztársaság Legfelsőbb Tanácsának ötödik ülésén a küldöttek az Orosz Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Alkotmányának a Krím alkotmányával való összhangba hozása mellett szavaztak. Ez valójában egyenlő Oroszország beleegyezésével, hogy a Krím Ukrajna része legyen. Az 1969-es Bécsi Egyezmény szerint Oroszország hozzájárulása a Krím Ukrajnának való átadásához és Ukrajna beleegyezése nemzetközi megállapodásnak tekinthető.

A Krím jogi státuszát, mint Ukrajna területének szerves része, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság 1978. évi alkotmánya rögzítette. Ennek az alkotmánynak a 77. cikke az Ukrán SZSZK többi régiója között említi a Krím-félszigetet is. Szevasztopol köztársasági alárendeltségű városként említik az Ukrán SZSZK területén. Ha a Krímet a Szovjetunió törvényeit megsértve adták át Ukrajnának, akkor nyilvánvalóan felmerül a kérdés: Oroszország a Szovjetunió idején és sok évvel felbomlása után miért nem vetette fel hivatalosan ezt a kérdést? Ráadásul Oroszország mindig is hivatalosan támogatta Ukrajna területi integritását. Figyelembe kell venni azt is, hogy az 1991. decemberi népszavazáson az érvényes szavazatok 54%-a Ukrajna függetlensége mellett volt (Ukrajna Alkotmánya, 1978).

Nem ritka, hogy a nagyhatalmak újra értelmezik a jogi normákat, vagy csak olyan helyzetekben tartják be azokat, ahol az ilyen szabályok, előírások megléte politikai céljaikat szolgálhatja (Cottier, 2007). Az *estoppel* elvének Oroszország általi megsértése jól illeszkedik ebbe a mintába. Az *estoppel* a nemzetközi jog egyik általános elve. Általában a jóhiszeműség (*bona fides*) elve egy változatának tekintik – mint ilyen, a nemzetközi jog forrásai közé tartozik. Funkciója, hogy arra kötelezze az államokat, hogy ne mondjanak ellent maguknak. A Krím annektálásával Oroszország megsértette az *estoppel* elvét. Először is következetlenséget mu-

tatott a területi kérdésekben a Szovjetunió felbomlása után. A Szovjetunió fennállása alatt számos területátruházásra került sor, köztük néhány történelmi ukrán terület átadása Oroszországnak. A jelentős területi változások ellenére Ukrajna a Szovjetunió felbomlása után soha nem támasztott területi igényt Oroszországgal vagy más posztszovjet állammal szemben.

Egy másik esemény, amely bemutatja az *estoppel* Oroszország általi megsértését, Észtország esete. A Szovjetunióhoz való csatlakozása után Észtország területének jelentős része Oroszországhoz került. Ezek a területi változtatások a hivatalos szovjet álláspont szerint legitimek voltak, mert az illetékes Legfelsőbb Tanácsok egyhangúlag jóváhagyták azokat. Függetlenségének visszaszerzése után Észtország semmisnek nyilvánította ezeket a határozatokat, azzal érvelve, hogy Észtországot a nemzetközi jog megsértésével csatolták be. Ezt az álláspontot Oroszország azonnal elutasította. Észtország függetlenségének elismerésével kapcsolatban Oroszország azt állította, hogy a határnak olyannak kell maradnia, amilyen volt.

Ezt az esetet szemlélve szembeűnő Oroszország következetlensége: egyrészt ragaszkodik az észt függetlenség előtti határokhoz, másrészt tagadja, hogy Ukrajnával, ezen belül a Krímmel közös határa ugyanattól az időponttól megmaradjon. Az *estoppel* elvének Oroszország általi megsértése egyfajta nemzetközi jogi kettős mércének tekinthető: ha ez Oroszország érdekeit szolgálja, akkor az *uti possidetis* elvét támogatja (az a szabály, amely szerint a terület és az egyéb tulajdon a birtokosnál maradjon az összetűzés végeztével, hacsak egy szerződés másként nem rendelkezik), míg a Krím esetében nem tartja be ezt az elvet (d'Amato, 11–16.).

NEMZETKÖZI JOG – EGYOLDALÚ KIVÁLÁS

2014. március 17-én egy rendkívül vitatott népszavazást követően a mindaddig Ukrajnához tartozó Krími Autonóm Köztársaság kikiáltotta függetlenségét, és kérelmet nyújtott be az Orosz Föderációval való újraegyesülés érdekében. A kérést Oroszország azonnal üdvözölte, és másnap Putyin elnök és a Krím képviselői aláírták a csatlakozásról szóló megállapodást, amely a Krími Köztársaságot hivatalosan az Orosz Föderáció szövetségi alanyává nyilvánította. Ezen események felvetettek néhány sürgető nemzetközi jogi kérdést, amelyek közül az egyik az, hogy a Krím jogszerűen kiválhat-e Ukrajnából.

Azok a csoportok vagy entitások, amelyek el kívánják válni attól az államtól, amelyhez hivatalosan tartoznak, gyakran hivatkoznak az elszakadás jogára, amely a népek önrendelkezési jogából ered. Míg maguk a krími hatóságok ezt nem tették meg a függetlenségi nyilatkozatban, azonban az Orosz Föderáció több alkalommal hivatkozott az önrendelkezési jogra, hogy igazolja a Krím elszakadását Ukrajnától. Felmerül itt a kérdés, hogy a kortárs nemzetközi jog szabályai és előírásai szerint van-e joga a Krímnek az egyoldalú elszakadás-hoz (Merezhko, 61–64.).

Először is megjegyzendő, hogy a nemzetközi jog szerinti egyoldalú kiváláshoz való jog kérdése csak akkor válik lehetségessé, ha az anyaállam ellenzi területe egy részének elszakadását. A krími válsággal kapcsolatban Oroszország azt állította, hogy a krími lakosok legitim módon gyakorolták önrendelkezési jogukat azzal, hogy elválasztották területüket Ukrajnától, és az Oroszországgal való egyesülésre törekedtek. A dekolonizációval összefüggésben az önrendelkezési jog valóban magában foglalta a függetlenséghez való jogot is. A

dekolonizációt illetően azonban az önrendelkezési jog csak a gyarmatosított entitások számára volt jogszerű: a bizalmi területek és a nem önkormányzati területek lakói esetében.

Létezik-e a külső önrendelkezés joga a dekolonizáción túl? Mivel még a nagyhatalmak is általában tartanak attól, hogy az egyoldalú elszakadáshoz való jog elismerése hatással lenne a nemzetközi egyensúlyra, vagy akár váratlan konfliktushelyzetekhez vezetne, egyetlen egyezmény sem tartalmaz általános függetlenségi vagy egyoldalú elszakadási jogot a nem gyarmati népek, kisebbségek vagy más csoportok számára. A gyakorlatban az államok általában nem fogadták el az egyoldalú elszakadási kísérleteket. Továbbá egyetlen olyan entitást sem vettek fel az Egyesült Nemzetek Szervezetébe, amely egyoldalú kiválással jött létre, amíg az anyaállam ezt ellenezte. Ugyanígy a dekolonizáció utáni korszakban is hangsúlyossá vált az önrendelkezési jog belső dimenziója, amely a fennálló állam keretein belül való megvalósításra összpontosít. Ennek megfelelően az önrendelkezésnek meg kell valósulnia a népek és a kormány közötti viszonyban, és olyan folyamatos jogosultságot kell magában foglalnia, amely nem szűnik meg a független állam létrejöttével. Létezik-e a külső önrendelkezési jog a dekolonizáláson túl (van den Driest, 157–163.)?

Egy másik fontos kérdés az, hogy a dekolonizáción túl kik alkotják ténylegesen a „népet”, mint az önrendelkezési jog birtokosát. A dekolonizációs folyamaton túl az önrendelkezési jog mindenekelőtt egy létező állam egésze lakóinak joga. Ezen túlmenően bizonyos esetekben az is elfogadott, hogy a lakosság bizonyos részeit a (belső) önrendelkezési jog birtokosainak tekintik. Számos jellemző lehet irányadó a fent leírt joggal rendelkező „emberek” pontos csoportjának megkülönböztetésekor. Közülük a következő jellemzők döntőek: közös történelmi hagyomány; faji vagy etnikai identitás; kulturális homogenitás; nyelvi egység; vallási vagy ideológiai egységesség; területi kapcsolat és közös gazdasági élet. Az objektív szempontokon kívül egy másik szubjektív elemet is meg kell említeni. Ez arra a meggyőződésre vonatkozik, hogy egy különálló nép, amely megkülönböztethető a földkerekség többi emberétől, és az a vágy, hogy ilyenek ismerjék el, valamint a csoport identitásának fenntartása, megerősítése és fejlesztése. Tekintettel arra, hogy ez magának a csoportnak a belső megítélésére vonatkozik, a külső szemlélő számára problémásnak bizonyulhat annak megállapítása, hogy a szubjektív követelmény teljesül-e. Itt fontos megjegyezni, hogy a (vallási, etnikai vagy nyelvi) kisebbségeket nem szabad összetéveszteni a „népekkel”.

NEMZETKÖZI JOG – JOGORVOSLATI JELLEGŰ ELSZAKADÁS

Tekintettel arra, hogy a kortárs nemzetközi jog szerint nem létezik általános jog az egyoldalú elszakadásra, mérlegelni kell a jogorvoslati elszakadás jogszerűségének lehetőségét. Ez azt jelentené, hogy egy embercsoport egyoldalú kiválása egy adott területről orvosságként szolgálna az általuk elszenvedett súlyos igazságtalanságokra. Mint ilyen, a belső önrendelkezés meghiúsulása, az alapvető emberi jogok kirívó megsértése és a néppel szembeni rendszeres diszkriminatív bánásmód gyakran szerepel a jogorvoslati elszakadáshoz való jog gyakorlásának lehetséges paraméterei között. Ezenkívül a jogorvoslati elszakadást általában végső jogorvoslatnak tekintik, amely az ilyen igazságtalanságok végső orvoslása – emiatt előfeltételnek számít a békés jogorvoslati lehetőségek kimerítése is.

Jóllehet a jogorvoslati elszakadás doktrínája erkölcsi szempontból vonzó lehet, sajnos az elméleti alapjai kissé törékenyek. Tekintettel arra, hogy nincs határozottan eldöntve, hogy ki vagy milyen entitás lenne alkalmas annak meghatározására, hogy a körülményekre tekintettel van-e joga egy bizonyos népnek a jogorvoslati elszakadáshoz, az erre vonatkozó lehetséges érvek eredendően gyengék a gyakorlatban (Vidmar, 37–45.).

A fentiek tisztázása után fontossá válik a Krím-félszigeten zajló események ennek fényében történő vizsgálata. Először is megjegyzendő, hogy Ukrajna alkotmányának nincs olyan rendelkezése, amely a Krímnek vagy a terület bármely más részének jogot adna az elszakadáshoz. Igaz, hogy az Alkotmány elfogadja a népszavazást a népakarat kifejezéseként, ám ez nem jelenti azt, hogy a népszavazás szükségszerűen alkotmányos. Valójában Ukrajna alkotmányának különböző rendelkezései azt mutatják, hogy Ukrajna egy részének elszakadása nem lehet helyi népszavazás eredménye. A 73. cikk szerint „Ukrajna területének megváltoztatásával kapcsolatos kérdéseket összukrán népszavazás útján kell megoldani”. Így, mivel az ukrán területi *status quo* megváltoztatásáról szóló népszavazásról csak országos szintű népszavazás dönthet, a Krím nem kapott felhatalmazást arra, hogy Ukrajnától való elszakadásáról helyi népszavazást szervezzen és tartson (Kapustin, 21–25.).

Biztosíthatott volna-e lehetőséget a nemzetközi jog a Krím lakosságának az egyoldalú elszakadáshoz? Ennek eldöntéséhez először szükséges tudni, hogy a Krím-félsziget lakossága valóban az önrendelkezési jog birtokosának minősül-e: „népnek”. Általánosságban elmondható, hogy nem csak egy létező állam lakossága alkot „népet”, hanem a népesség bizonyos csoportjai is annak minősülhetnek. A minősítés érdekében a csoport tagjainak objektíven azonosítható közös jellemzőkkel kell rendelkezniük, amelyek megkülönböztetik őket a többi csoporttól. Ezen túlmenően elengedhetetlen, hogy a csoport kapcsolatban álljon egy adott területtel, úgy gondolja, hogy sajátos csoportidentitással rendelkezik, és szeretné, hogy akként ismerjék el. A félszigeten élő csoportok egy része – különösen az oroszok és a krími tatárok – Ukrajnán belül etnikai kisebbségnek tekinthetők, így a nemzetközi jog szerint jogosultak kisebbségi védelemre.

Bizonytalan, hogy a Krím lakosságát, mint egészet „népnek” kell-e tekinteni a nemzetközi jog szerint. Bár tény, hogy a Krím-félsziget lakói a terület autonóm státusza következtében közös területen osztoznak és külön politikai egységet alkotnak Ukrajnán belül, továbbra is kérdéses, hogy valóban megkülönböztetett csoportidentitással rendelkeznek-e, és ennek megfelelően kívánják-e magukat azonosítani. Valójában úgy tűnik, hogy a Krím-félsziget lakossága túl sokszínű ahhoz, hogy megfeleljen a „nép” besorolás feltételeinek. Az önrendelkezési jogra csak akkor lehet hivatkozni, ha annak területi megközelítését alkalmazzuk, és azt a Krím területére alkalmazzuk a lakosság helyett. Ez az értelmezés azonban nem túl kívánatos, mivel a vonatkozó szerződések és eszközök egyértelműen kikötik, hogy az önrendelkezési jog a „népek”, nem pedig a területek joga (Merezhko, 61–64.).

Még ha feltételezzük is, hogy az önrendelkezési jog a Krím lakosságára vagy területére vonatkozik, akkor sem lehetne általános, egyoldalú elszakadási jogot követelniük, mivel az önrendelkezési jog a dekolonizáció utáni korszakban ilyen jogot nem tartalmaz. Lehetőség van a jogorvoslati célú kiváláshoz való esetleges jogra is, amely a különválás jogalapját képezheti. Erre gyakran hivatkozott Oroszország, hangsúlyozva, hogy a Krím orosz lakosságának élete és jogérdekei forognak kockán. Ez az érvelés azonban nem tartható fenn sem jogi,

sem tényszerű indokok alapján. A jogorvoslati kiválás doktrínája ellentmondásos, és nem mondható el, hogy szilárdan a nemzetközi jog részét képezné, legyen az szokásjog vagy egyéb. Még ha haladó jellegű álláspontra helyezkedünk is és feltételezzük a jogorvoslati elszakadáshoz való jog meglétét, azt a következtetést kell levonni, hogy ez a jog nem érvényesül a Krím esetében, mivel a félsziget helyzete nem felel meg az *ultimum remedium* előfeltételeinek (van den Driest, 157–163.).

Immár bebizonyosodott, hogy a nemzetközi jog szerint a Krím esetében sem a külső önrendelkezés, sem az egyoldalú elszakadás nem alkalmazható. Azonban illegális volt-e valójában?

Mivel az elszakadást általában olyan entitások kérik, amelyek még nem államok, az elszakadásra irányuló egyoldalú fellépés nem sértené a területi integritás elvét – ezt az elvet elengedhetetlennek tartják az államok. Ebben a felfogásban a területi integritás elve általában nem jelent akadályt, sőt, nem is tiltja az egyoldalú elszakadási kísérleteket. Ha egy harmadik állam aktívan támogatná az elválasztási kísérletet fenyegetés vagy erőszak alkalmazásával, vagy ha az elszakadást külföldi hatóságok hajtanák végre, ami azt jelenti, hogy behatolnak egy területre abból a célból, hogy azt elválasszák az anyaállamtól, csak akkor sértenék ezen események a területi integritás elvét.

Itt figyelembe kell vennünk a nemzetközi jog „jogi semlegességét”: a nemzetközi jog nem engedélyezi és nem is tiltja az egyoldalú elszakadást – éppen ellenkezőleg, az anyaállam belügyének tekinti. Csak az alábbi esetekben szabályozza a nemzetközi jog az elszakadást: államiság kérdései, a harmadik államok azon kötelezettsége, hogy tartózkodjanak a szeceszziós entitás támogatásától, és bizonyos esetekben az elismerés megtagadásának kötelezettsége (de Pedro, 43–50.).

Noha az egyoldalú elszakadás általánosságban nem tiltott – még a területi integritás szabályai szerint sem –, mivel az ilyen eseményeket valóban a nemzetközi jog szabályozza, a szeparatizmusra hajlamos entitások sem léphetnek fel korlátok nélkül. Valójában a gyakorlat azt mutatja, hogy az egyoldalú függetlenségi nyilatkozatokat jogellenesnek tekintik, ha azok az általános nemzetközi jog alapvető normáinak súlyos megsértéséből erednek.

JOGSZERŰTLEN VAGY SEM?

Nyilvánvaló, hogy míg a krími lakosságnak tiszteletben kellett tartania Ukrajna területi egységét, a területi integritás elve nem tiltotta meg számukra az elszakadást – tehát a Krím Ukrajnától való elszakadási kísérlete nem sértette a nemzetközi jogot. A kísérlet sajátos körülményei azonban felvetnek néhány kérdést. A legszembetűnőbb annak vitathatósága, hogy az orosz hadsereg jelenléte a Krím-félszigeten a jogellenes erőszak alkalmazásának vagy a nemzetközi jog egyéb súlyos megsértésének minősül-e, különösen olyan jellegű kihágásnak, amely a függetlenség kikiáltását törvénytelené tenné, és így kizárná a kiválási kísérlet lehetőségét.

Az orosz csapatok jelenléte a Krím-félszigeten jogszerű volt abban az értelemben, hogy az Ukrajna és az Orosz Föderáció között 1997-ben megkötött Fekete-tengeri Flotta-megál-

lapodásban foglaltakon belül maradt. A 2010-ben 2017-ig meghosszabbított szerződés felhatalmazást adott Oroszországnak, hogy csapatait a Krím-félszigetre telepítse. A megállapodás értelmében legfeljebb 25 000 katona tartózkodhatott a területen, ők is kizárólag a katonai bázisokon. A szerződés kimondta továbbá, hogy ezeknek a csapatoknak tiszteletben kell tartaniuk az ukrán törvényeket és szuverenitást, és tartózkodniuk kell Ukrajna belügyeibe való beavatkozástól. Mivel kiderült, hogy az oroszok nem csupán a megállapodás szerinti bázisokon tevékenykedtek, úgy tűnik, hogy az orosz katonai jelenlétet nem indokolta az 1997-es Fekete-tengeri Flotta-megállapodás. A kiválás sértette a be nem avatkozás elvét és Ukrajna területi egységét. Az Ukrán Nemzetközi Jogi Szövetséggel egyöntetűen a nemzetközi jog értelmében kimondásra került, hogy Oroszország agresszív módon járt el (Borgen, 112–132.).

Megállapítható, hogy az orosz katonai beavatkozás a krími félszigeten súlyosan megsértette a nemzetközi jog szabályait. Tekintettel arra, hogy az Orosz Föderáció jogellenes cselekményei elősegítették a Krím egyoldalú függetlenségi nyilatkozatának kibocsátását, ez jogellenes cselekménynek minősül, aminek következtében a Krím egyoldalú kiválásra tett kísérlete a nemzetközi jog értelmében törvénytelen volt.

KONKLÚZIÓ

Mint már kifejtettük, az Orosz Föderáció magabiztos fellépését a Krímmel kapcsolatban az egész nyugati világ hevesen bírálta – valójában ennek következtében Oroszországot kizárták a fontos nemzetközi egyezményekből. Tény, az elszakadás jogszerűtlen jellege a nemzetközi jogi szabályozás alapján is kimutatható. A helyzet megértése kapcsán nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azokat az érveléseket sem, amelyekre Moszkva saját védelmében hivatkozik – nemcsak a régóta fennálló közös kulturális örökségre, hanem az orosz etnikumú emberek kiemelkedően magas számára a területen. Kizárólag ezt a mércét tekintve Oroszország Krím-félszigetre vonatkozó követelése akár megfelelően erősnek is tekinthető – ugyanakkor ismerve annak történetét, hogy más jelentős etnikai csoportok hogyan tűntek el a térségből, a Krímre tartott igény már nem tartható tökéletesen észszerűnek. xxx

A Krím Oroszország általi annektálása nyilvánvaló megsértése a nemzetközi jogi normák egész sorának, többek között az ENSZ Alapokmányával és az Oroszország és Ukrajna között megkötött kétoldalú nemzetközi szerződéseknek. Az elcsatolás éles ellentétben áll az orosz nemzetközi jogi doktrínával, elsősorban olyan lényegi elvek tekintetében, mint a területi integritás és az önrendelkezés.

Nyilvánvaló, hogy Oroszország Krím-félszigettel kapcsolatos intézkedéseinek módja és végrehajtása nem volt megfelelő. Mindazonáltal nem létezik egyetlen helyes megoldás egy olyan bonyolult krízishelyzetre, mint a krími konfliktus. A nemzetközi jog szabályai általában erősek, de nem megkötő jellegűek. Egy Oroszországhoz hasonló nagyhatalom megváltoztathatja, újraértelmezheti vagy akár figyelmen kívül is hagyhatja a nemzetközi jog előírásait, és mindezt rendmódosító következmények nélkül megteheti, s amint látszik, az Orosz Föderáció számára ez a magatartás mindeddig nem járt súlyosan negatív következmények-

kel. Ez azonban a jövőben nem bizonyos, hogy ugyanígy lesz, ha egy eltérő geopolitikai paraméterekkel rendelkező helyzetben hasonló asszertivitással vagy akár agresszivitással lépnek fel.

Az útmutatásért köszönettel tartozom témavezetőmnek, Dr. Hoffmann Tamásnak.

IRODALOM

- AR Krym: *Liudy, problemy, perspektyvy*' (2008). Natsionalna bezpeka i oborona, Vol. 10.
- BORGEN, C. (2015): *Law, Rhetoric, Strategy – Russia and Self-Determination Before and After Crimea*. Stockton Center for the Study of International Law.
- Constitution of Ukraine – 1978*. <https://archives.gov.ua/en/constitution-ukraine-25/>
- D'AMATO, A. (2010): *Consent, Estoppel, and Reasonableness: Three Challenges to Universal International Law*. Northwestern University School of Law, Faculty Working Papers.
- DE PEDRO, N. ET AL. (2017): *Facing Russia's Strategic Challenge: Security Developments from the Baltic Sea to the Baltic Sea*. European Parliament – Policy Department.
- FAUNDES, C. (2016): *An Analysis of the Crisis in Ukraine and its three Conflicts*. REVISTA, Vol. 11(2).
- KAPPELER, A. (2008): *Kleine Geschichte der Ukraine*. München, C. H. Beck.
- KAPUSTIN, A. (2015): *Crimea's Self-Determination in the Light of Contemporary International Law*. Max-Planck-Institut.
- KATCHANOVSKI, I.–KOHUT, Z. E.–NEBESIO, B. Y.–YURKEVICH, M. (2013): *Historical Dictionary of Ukraine, 2nd ed.* Lanham. Lanham, Scarecrow Press.
- MAGOCSI, P. R. (2014): *This Blessed Land: Crimea and the Crimean Tatars*. Toronto, University Of Toronto Press.
- MEREZHKO, O. (2015): *Crimea's Annexation by Russia – Contradictions of the New Russian Doctrine of International Law*. Max-Planck-Institut.
- MORRISON, C. (2014): *Beyond Nostalgia? Class Identity, Memory and the Soviet Past in Russia and the „Near Abroad“*. High School of Economics 4.
- POLUPAN, A. P. (2001): *More About Crimea / У карты Крыма*. 75–88. Akademija.
- POMERANZ, W. E. (2016): *Roots of Russia's War in Ukraine – Ground Zero: How a Trade Dispute Sparked the Russia-Ukraine Crisis*. Columbia University Press.
- SASSE, G. (2007): *The Crimea Question: Identity, Transition, and Conflict*. Cambridge, Harvard Ukrainian Research Institute.
- TOAL, G. (2019): *The Crimea conundrum – Legitimacy and public opinion after annexation*. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 60(1).
- VAN DEN DRIEST, S. (2021): *Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law*. *Netherlands International Law Review*, 62(3).
- VIDMAR, J. (2010): *Remedial Secession in International Law – Theory and (Lack of) Practice*. *Secession, Sovereignty and the Quest for Legitimacy*, Vol. 6. No. 1., St. Antony's International Review.